

NÁRODNÍ MUZEUM POHLEDEM ČESKOSLOVENSKÉ TELEVIZE VE DRUHÉ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Jiří Hadaš

The National Museum from the Perspective of the Czechoslovak Television in the second half of the 20th century

Abstract: Based on historiographical procedures and methods used in the field of media science, a research was conducted, through quantitative and qualitative analysis, on unique historical sources in the form of television programs which provided information on the National Museum. In the selected period, which is delimited by the year 1953, when television broadcasting began in Czechoslovakia and the year 1993, an analysis of these media was undertaken focusing on their use as historical sources. In the period under review, a genre diversity was detected, which offered news service, opinion journalism, educational programs and entertainment. Through historical sources, valuable in today's perspective, these programs formed the media image of the National Museum as an institution with a rich past closely linked to national history and as an irreplaceable scientific platform.

Keywords: National Museum – media analysis – historical sources – media, Czechoslovak Television

Contact: e-mail: Hadas.J@rrtv.cz

Na Národní muzeum a jeho dějiny je možno nahlížet optikou nejrůznějších typů pramenů, z nichž akcentovány byly dosud především písemné prameny. Tato studie se však zaměřuje poněkud netradičně na audiovizuální prameny, konkrétně na pořady Československé televize s exkurzem do kinematografické tvorby. Jejím hlavním cílem je analýza obrazu, který o naši přední muzejní instituci mohli získat televizní diváci od počátků televizního vysílání až do rozpadu společného československého státu. Klade si také za cíl zhodnocení určitého segmentu mediálních pramenů jako informačního zdroje o dějinách Národního muzea spolu s identifikací limitů této pramenné formy.

Teoretická a metodologická východiska

Pro studium médií platí specifická interpretační pravidla, která jsou součástí oboru zvaného mediální věda. Pokud hovoříme v kontextu mediální reprezentace o „obrazu“, míníme mediální obraz, pro nějž je určující, že představuje určitou abstraktní kvalitu, která vznikla na základě cílené či neuvědomělé manipulace se symboly, které ve svém celku vytvářejí komunikát. Způsob čtení konkrétního komunikátu příjemcem je předdefinován formou jeho zarámování. Mediální rámce mají zcela klíčovou roli pro to, jakým způsobem budeme vnímat a chápat sdělovaný obsah. Jinými slovy, autor mediálního sdělení, tedy komunikátu, v podstatě instruuje

příjemce, jak má danému sdělení rozumět a co si z něj má odnést. Snad nejmarkantněji je účelovost mediálních rámců patrná na propagandistických obsazích. U propagandy lze nejlépe ilustrovat „tah na branku“ prostřednictvím zvoleného mediálního rámce. Naproti tomu kvalitní a etická žurnalistika, plnící všechny profesní standardy, by měla usilovat o eliminaci rámců tak, aby si příjemce sdělení mohl utvořit názor na pojednávanou problematiku co nejsvobodněji. Typickým rozpoznávacím prvkem mediálního rámce je výběrovost toho, co sdělit, resp. zvýznamnit, a co zamlčet. Při analýze audiovizuálních záznamů pro účely této práce proto bude nezbytné soustředit se i na užité mediální rámce.

Masová média – rozhlasové a televizní vysílání – umožňují uchování informací, proto se tak v důsledku stávají historickými prameny s bohatým faktografickým obsahem. Nejen že naplňují znaky těchto pramenů, ale mohou v jedné z rovin poznání vytvářet mediální obraz a ovlivnit tak pohled na událost spolu s pochopením dění na základě interpretace obsahu. Média ve své podstatě produkují a distribuují to, co lze nazvat jako vědění v nejširším slova smyslu, pomocí kterého mohou naše zkušenosti na základě vzájemné interakce se sociálním světem získávat význam. „*Média do značné míry konstituují společenskou realitu a hlavní rysy pro potřeby veřejného sdíleného společenského života; slouží rovněž jako rozhodující zdroj standardů, modelů a norem.*“¹

¹ Denis McQUAIL, *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha 1999, s 93.

Pro výzkum mediálních obsahů je zásadní vztah mezi mediálním produktem a realitou. Můžeme tak rozlišovat mediální skutečnost, kterou nám nabízejí samotná média, a sociální skutečnost, kterou nám předkládá společnost jako představu o světě.² Úloha médií jakožto historického pramene vyplývá i z jejich samotné podstaty, neboť jedním ze znaků médií je reprezentativnost, tedy zpřístupňování minulého do přítomnosti. Dochází k tzv. re-prezentaci, čili znovu zpřítomnění, kdy je něco minulého nebo nepřítomného přenášeno do přítomnosti. Re-prezentaci reality lze vysvětlit jako uchopování skutečnosti pomocí přirozeného jazyka.³ Mediální věda ve svých paradigmatech vnímá účinek re-prezentace a její možnost uchování sdělení, přičemž je dáno propojení mediální reality s kulturní reprezentací. Tato souvztažnost je podstatným faktorem pro rozlišení reality dle interpretace média, přičemž pro mediální reprezentaci je zásadní rozlišení reflektivní a konstrukcionistické teorie reprezentace reality.

Reflektivní přístup předpokládá, že významy jsou obsaženy ve věcech samých a jazyk tyto významy odráží jako zrcadlo. Mediální obraz podle této tradiční teorie zrcadlí předem existující skutečnost. Naopak konstrukcionistická teorie vychází z teze, že významy jsou konstruovány až recipienty, tedy diváky prostřednictvím ustáleného znakového systému. Masová média tak realitu neodrážejí, ale konstruují. V rámci mediálního konstruování má jedno z nejmocnějších postavení zpravodajství. Je přitom důležité si uvědomit, že zprávy, které se tak významně podílejí na konstrukci sociální reality, se odehrávají vždy v určitém společenském kontextu. Jejich součástí jsou „významy platné v daném diskursu a hodnoty platné v dané ideologii“.⁴ Prismatem tohoto přístupu tedy masová média konstruují realitu. Zaznamenané události nejsou výlučným bezkontextovým sdělením, ale podléhají nutnosti výkladu na základě jednotlivých souvislostí, které mohou být proměnné v čase a nejsou konstantní. Kromě „objektivně“ existující události totiž mediální konstrukt reality čerpá také z určitých pravidel a zkušeností pro zpracování. Tyto premisy je nutno při mediální analýze zohledňovat.

Dalším určujícím faktorem je časové vymezení zkoumání. Počátek sledovaného období je určen vznikem zkoumaných masových médií. Pro účely této studie bylo tedy vymezeno zkoumané období počínaje padesátými lety minulého století a konečným datem je pak rok 1992, kdy se rozpadlo federativní uspořádání státu, a zanikla Československá televize. Pro modelaci a provedení kvantitativního výzkumu je vymezené období členěno na jednotlivá desetiletí.

Vzhledem k cílům studie vycházející z metody výzkumu médií se jeví jako optimální kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Přitom kvalitativní analýza zkoumá rovněž obsahový kontext a konotace. Tyto metody umožňují analyzovat i značné množství mediovaných obsahů a přesně je znázornit, případně porovnávat v čase, prostřednictvím tabulkových výstupů. Výsledky pak mohou zahrnout například i přehled o žánrovém zaměření sledovaných obsahů.

Základem zvolené metody je stanovení výzkumných otázek a hypotéz. Následuje definice výběrového souboru, který je východiskem pro konstrukci reprezentativního vzorku. V dalším kroku je nutné zvolit nejmenší jednotku měření, což je jasně ohraničený úsek mediálních obsahů, na kterém budeme analyzovat zvolené proměnné a kategorie. Hlavní část analýzy představuje konstrukce kategorií čili seznam proměnných, kterých mohou analyzované jednotky nabývat.⁵ Jinak řečeno, dochází k sestavení tzv. kódovací knihy. Dále probíhá samotné kódování obsahů a následuje analýza získaných dat a definice závěrů.⁶

Kvantitativní obsahová analýza má nicméně i určitá omezení. Tím hlavním je potřeba dostatečně velkého zkoumaného vzorku. Jak vyplývá z prvotní rešerše, je uvedená metoda pro výzkum záznamů Československé televize využitelná, neboť se podařilo shromáždit postačující množství materiálu. Vybrané záznamy budou podrobeny i kvalitativní analýze.

Po stanovení množiny médií a určení časové meze je další proměnnou zkoumání žánr. Na základě žánrového vymezení je možné určit, zdali obsahem vysílání byly pořady naučného, zábavního, či jiného charakteru. Jako výzkumné proměnné tak byly určeny tyto vybrané žánry – zpravodajství, naučný pořad – dokumentární film, zábavní pořad, případně jiný blíže nespecifikovatelný žánr. Pro kvantitativní výzkum televizních záznamů je tak možno operovat kódovací knihou, která je uvedena v dalším výkladu.

Pro provedení výzkumu si nyní vymeze zkoumané oblasti hypotéz. Tyto vycházejí z námi vymezených proměnných, konkrétně ze žánru. Žánrové vymezení je určujícím faktorem pro vyhodnocení mediálního obrazu, tvořeného užitými mediálními rámci.

V případě instituce, jakou je Národní muzeum, lze předpokládat, že dominantně zastoupeným žánrem bude žánr informativní, tedy zpravodajství a publicistika, a to zejména v souvislosti s informováním o aktuálních výstavách, pořádaných akcích či o rozšiřování sbírek. Dále lze očekávat, že u instituce, která je nositelem vzdělanosti, bude významně zastoupen žánr naučný, zejména ve formě dokumentárních filmů či osvětových magazínů. Z hlediska dramaturgie je rovněž předvídatelné, že upřednostněna bude vizuální podoba prezentace, a tedy využití médií založených na audiovizu, než jen na verbální složce (mluveném slově).

Hypotézy dle předcházejících tezí jsou tedy následující:

Hypotéza 1: Převažujícími žánry dle četnosti budou pořady zpravodajského a naučného charakteru.

Hypotéza 2: Události spojené s Národním muzeem budou vztaženy k instituci, nikoliv k osobám. Absentuje tedy personalizace.

Počátky televizního vysílání u nás

Televizní vysílání bylo v Československu zahájeno dne 1. května 1953. Toto datum je sice bráno jako start televize u nás, ale ve své podstatě se jednalo o provizorní pokus,

² Jan JIRÁK – Barbara KÖPPOVÁ, *Masová média*, Praha 2009, s. 286.

³ Winfried SCHULZ – Irena REIFOVÁ, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha 2011, s. 29–32.

⁴ W. SCHULZ – I. REIFOVÁ, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, s. 29–32, citace přímé řeči s. 30.

⁵ D. McQUAIL, *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 203.

⁶ Tomáš TRAMPOTA – Martina VOJTĚCHOVSKÁ, *Metody výzkumu médií*, Praha 2010, s. 32.

kteřý vycházel z koncepce utvořené v rámci experimentální sekce Československého rozhlasu. Počátky televize tak spíše připomínají nadšeneckou aktivitu než projekt založený na moderních technologiích. Sídlo televize prakticky neexistovalo a obsah programu byl vyráběn v Měšťanské besedě. Technologické zázemí pro šíření televizního signálu bylo tvořeno vysílačem umístěným na Petříně, tento jediný vysílač šířil signál několika málo televizním přijímačům, které byly umístěny na veřejná místa tak, aby bylo umožněno hromadné sledování programu například v Domě hudby, Slovanském domě, Dětském domě, kině Čas, v několika závodních klubech a v několika dalších veřejně přístupných institucích. Návštěvníci těchto prostor mohli v den premiéry televizního vysílání sledovat následující kompilovaný program: úvodní slovo Jaroslava Marvana, kantátu Václava Dobiáše „*Budu vlastní vlast – posílíš mír*“ v podání České filharmonie, oficiální zahájení televizního vysílání náměstkem předsedy Československého rozhlasového výboru Josefem Vrabcem, promítání filmových aktualit. Veškerý tento program byl zaznamenán na filmovém pásu a na závěr byl pouze doplněn přímým přenosem o přednes monologu z Molièrova *Lakomce* v podání Františka Filipovského.

V prvotním období televize vysílala jen pár hodin v některých dnech. Pravidelné televizní vysílání bylo zahájeno 25. února 1954, tedy necelý rok po spuštění provizorního provozu. Ale ani tehdy se nejednalo o kontinuální vysílání, vysílalo se jen tři dny v týdnu, přičemž v letním období bylo televizní vysílání omezeno jen na dva dny v týdnu. Objem vysílání se postupně navyšoval a v souvislosti s tím se zvyšoval i počet diváků, resp. možností vysílání sledovat. V roce 1961 už v Československu byl jeden milion vlastníků televizního přijímače. Druhý televizní program přibyl v roce 1970, od roku 1973 se začalo vysílat barevně.

Národní muzeum na obrazovkách Československé televize

Jak již bylo řečeno, k získání základní informace o tom, jaký obraz naší přední muzejní instituce poskytovaly obrazovky Československé televize, byl získáván výzkumem natočených pořadů uchovávaných v Archivu České televize, konkrétně v celcích Filmový fond České televize, Fond telemagnetických a digitálních AV záznamů a dále Fond zvukových snímků České televize. Uvedené archivní soubory jsou digitalizované a umožňují vyhledávání v databázi pomocí klíčových slov. Rešerše s anotacemi a údaji o jednotlivých pořadech zahrnují rok vzniku, premiéru a reprízy pořadů, dále pak účinkující a zejména popis obrazových a zvukových sekvencí. V případě ztráty samotného záznamu by při takto detailních popisech bylo možno využít i samotné výsledky rešerše, v tomto případě se však dochovaly i původní záznamy.

Zároveň byl výsledkem rešerše dostatečný počet relevantních záznamů, čímž je pro výzkum těchto archiválií vhodná aplikace kvantitativních metod. Celkově bylo nalezeno 41 položek, které svým obsahem, zaměřením nebo

alespoň zmínkou, verbální či obrazovou, reflektují Národní muzeum. Z konečného výběru byly eliminovány pořady, které pouze využily sbírek Národního muzea k zapůjčení rekvizit, přičemž o Národním muzeu v pořadu není žádná konkrétní zmínka.⁷ Záznamy vybrané k analytickému vyhodnocení byly roztříděny dle stanovených proměnných:

Popis proměnné	Kód	Rozpětí let	Počet záznamů
Rok (desetiletí)	1	1953–1959	0
	2	1960–1969	9
	3	1970–1979	14
	4	1980–1989	10
	5	1990–1993	8
		Celkem	41
Téma – žánr	1	Zpravodajství	21
	2	Naučný pořad – dokument	14
	3	Zábavní pořad	4
	4	Jiné	2
		Celkem	41

Jak ukazuje poslední sloupec tabulky ukazující vývoj počtu relevantních pořadů odvysílaných Československou televizí v jednotlivých desetiletích, tak v první dekádě vysílání nebylo Národní muzeum nikterak reflektováno. V letech šedesátých zájem tohoto média o Národní muzeum výrazně stoupl, což logicky souvisí se strmým nárůstem celkového objemu odvysílaného obsahu, a v letech sedmdesátých nárůst dosáhl pomyslného vrcholu, přičemž pro toto období je signifikantní zájem o Národní muzeum v souvislosti se vzděláváním. Produkce Československé televize v tomto období intenzivně využívala potenciálu Národního muzea pro vědecké a naučné pořady. Dolní část tabulky ilustruje žánrové rozvrstvení relevantních pořadů, kdy převažujícím žánrem je zpravodajství, potažmo publicistika, která tvoří 51 % ze všech analyzovaných pořadů. Druhou nejčetnější zastoupenou skupinou jsou pořady naučné, které tvoří přibližně třetinu ze všech identifikovaných. Třetí kategorií, s desetiprocentním zastoupením, jsou pořady zábavní. Zbývajících 5 % tvoří programové prvky, které nelze podřadit pod žádnou z výše uvedených skupin.

Zpravodajské pořady

V následující části textu se zaměříme právě na jednotlivé televizní žánry a konkrétní pořady, které tyto skupiny mohou dobře reprezentovat. Zde je potřeba zmínit dobový kontext, respektive pohled na koncepci a účel zpravodajství. Zpravodajství, potažmo televizní zpravodajství bylo silně

⁷ Tento model spolupráce mezi Národním muzeem a Československou televizí byl poměrně obvyklý, jak dokazují mnohá povolení k natáčení dochovaná v Archivu Národního muzea, fondu Registratura Národního muzea, Sekretariát generálního ředitele. Mnoho z takových pořadů, kde bylo využito pouze sbírkových předmětů či muzejních lokací, se ani do výsledné rešerše nedostalo, neboť účast NM byla skutečně zcela okrajová. Zároveň o NM takové pořady v našem kontextu nic zásadního nevyprávějí a je tedy možné je v přítomném textu zanedbat.

provázáno s představiteli politické moci. Jeho hlavním pořadem byly **Televizní noviny**, které můžeme označit za mocný ideový nástroj vládnoucí Komunistické strany Československa. Obsah zpráv podléhal silnému dohledu.

Struktura obsahu a schématu televizních novin byla silně ovlivněna záměrem prezentovat budovaný socialismus v nezpochybnitelně pozitivním světle bez jediné kritické informace či kritizovatelného prvku. Od tohoto faktu se odvíjejí i reportáže, které jsou výrazně politického charakteru a z tohoto důvodu sdělení o apolitické instituci, kterou bylo Národní muzeum, jsou mimo okraj zájmu.

Zatímco v 50. letech se žádný zpravodajský pořad nepodařilo identifikovat, následující desetiletí na ně bylo poměrně bohaté. První odhalený televizní příspěvek s tematikou Národního muzea byl odvysílán v roce 1964, konkrétně 26. 1. 1964. V rámci Televizních novin byla zařazena reportáž, která diváky seznamovala se vzácným živočichem ježurou, jenž byl nově umístěn v zoologické zahradě v Praze. Nešlo tedy o příspěvek, v němž by bylo Národní muzeum hlavním obsahovým námětem. Národní muzeum bylo do reportáže zařazeno, jelikož v jeho sbírkách byla vystavena připravená ježura. Obrazová složka reportáže nabídla pohled na zasněžené schody u vchodu do muzea a v interiéru upozorňovala na sbírku dermoplastických preparátů exotických zvířat, včetně zmíněné ježury.⁸ Uvedená zpráva, přestože primárně zvala do zoologické zahrady a informovala o jejím novém přírůstku, sekundárně propagovala rovněž zoologické sbírky Národního muzea.

Zájem zpravodajských pracovníků Československé televize o Národní muzeum tímto v lednu 1964 neskončil, o tři dny později byla do zpravodajského pořadu Televizní noviny zařazena reportáž, která byla tentokrát již přímo zaměřená na Národní muzeum a jeho sbírky.⁹ Diváci měli možnost zhlédnout příspěvek z Hudebního oddělení Národního muzea ve Velkopřevorském paláci, které získalo významné sbírkové přírůstky. Šlo o vzácné historické artefakty, dokumenty z posledního roku života skladatele Zdeňka Fibicha – deníky, dopisy, rukopisy a dále autografy partitur čtyř instrumentálních koncertů Emila Axmana (taktéž významného hudebního skladatele a nadto dlouholetého pracovníka NM), rukopis Foerstrova melodramatu *Jacopone Todi*, dopisy skladatele Bohuslava Martinů a taktéž jeho portrét od Adolfa Hoffmeistera. Sbírkou hudebních nástrojů pak byla rozšířena o vzácné kytary a automatofonickou harmoniku. V témže vydání Televizních novin je zařazen ještě další příspěvek, v němž je zmíněno Národní muzeum v souvislosti s výstavou soutěžních projektů na dořešení pankráckého okolí Nuselského mostu. Oba zpravodajské příspěvky představily Národní muzeum jako živou, dynamickou instituci, která aktivně rozšiřuje své sbírky o unikátní exponáty a současně ve své výstavnické praxi reflektuje aktuální společenské dění.

Další zpravodajský příspěvek byl do Televizních novin zařazen dne 1. 4. 1964, kdy byla zahájena vernisáž v přednáškovém sále Národního muzea výstava o přírodovědecké fotografii. Výstavy se zúčastnilo 214 autorů, ti na ni poskytli čtyři tisíce snímků. U každého snímku byla při výběru

přísně hodnocena přírodovědná názornost, originalita námětu a výtvarná působivost.¹⁰ Dle komentářů účastníků, kteří se pro reportáž vyjádřili, byla uskutečněna výstava největší akcí svého druhu. Reportáž informovala, že úvodní proslov vernisáže přednesl akademik Bohumil Němec.

I tento zpravodajský příspěvek reflektoval aktuální aktivity Národního muzea. Jakkoli upoutával ke konkrétní události, která mohla obsahově oslovovat jen určitý omezený divácký segment, jeho podstatným sdělením bylo, že Národní muzeum je instituce, která nestagnuje, ale naopak přichází s novými populárně-vědeckými projekty. Tato reportáž si zaslouhuje zmínku ovšem i díky zmínce o Bohumilu Němcovi. Jednalo se samozřejmě o našeho významného biologa, ale především (a to jistě nebylo již v této době všeobecně známo) v letech 1913–1921 o jednatele Společnosti Národního muzea a tedy jednoho z nejvýznamnějších představitelů prvorepublikového NM. Kvůli svému politickému angažmá (v prezidentské volbě roku 1935 byl protikandidátem Edvarda Beneše a později upadl do nemilosti vládnoucího režimu) dlouhodobě bojoval se zákazem činnosti. Jeho připomenutí v roce 1964 je tedy do jisté míry i symbolem tehdy panujících volnějších politických poměrů.

V březnovém příspěvku Televizních novin z téhož roku je Národní muzeum pouze slovně a obrazově zmíněno v souvislosti s připomínkou pobytu Alberta Einsteina v Praze v roce 1911. Národní muzeum je v příspěvku jen upomínáno, ovšem v pozitivních kontextech vážících se k této významné a respektované vědecké osobnosti.

Z období let sedmdesátých byl zjištěn jediný relevantní obsah, a to v publicistickém pořadu *Koleje*, u něhož není známé datum prvního uvedení. Toto opomíjení Národního muzea jako instituce je možno přičíst i dobovým poměrům, konkrétně politické a kulturní situaci ovlivněné konsolidačním procesem a normalizací.

V pořadu, který pojednává o stavbě pražského metra trasy C, je zobrazeno Národní muzeum pod lešením. I zde můžeme hovořit pouze o upomínce existence budovy Národního muzea, ovšem v kontextu dynamického rozvoje hlavního města. Národní muzeum pod lešením je možné interpretovat jako určitý symbol toho, že tato historická budova je nejen svědkem zásadních dějinných událostí, ale i etap budování, provázených náročnými stavebními procesy, hlukem, prachem, otřesy, a v tomto období musí být její výstavnost upozaděna. I tato reportáž je tedy dobově zcela příznačná, protože právě při stavbě metra utrpěla muzejní budova na Václavském náměstí své nejzávažnější poškození (o nichž se však příliš hlasitě nemluvilo) a na jejich likvidaci musely být v dalších letech vynaloženy značné finanční náklady.

Na konci osmdesátých let přichází zásadní zlom v podobě rozvolňování politického a kulturního života. Palachův týden připomíná událost spojenou se sebeupálením Jana Palacha v roce 1969, které se událo na prostranství před Národním muzeem. Turbulentní změny vyústily v listopad 1989 a s tím spojené politické změny, které se odrazily zákonitě i v mediální oblasti, a tedy i ve zpravodajství, které již nebylo vázané na ideologii a stanovené kánony.

⁸ Televizní noviny [Reportáž. Seznámení s ježurou.]. Tvůrci Daneš, Neklan, Utíkal, Michalová, 26. 1. 1964.

⁹ Televizní noviny [Reportáž. Národní muzeum]. Tvůrci Pokorný, Holeček, Poustková, 29. 1. 1964.

¹⁰ Televizní noviny [Reportáž. Přírodovědecká fotografie]. Tvůrci Venera, Neklan, Makovičková, Choleva, 8. 4. 1964.

V polistopadové době totiž k zásadní změně žurnalistických konceptů, s čímž souvisely i změny v tzv. agenda setting, tedy volbě témat a událostí, z nichž je nastolována zpravodajská agenda. Zcela novým formátem se stala investigativní žurnalistika¹¹, která si brala za cíl rozkrývat a kritizovat problémy, které byly doposud opomíjeny.

Všechny tyto změny byly důsledkem společenských změn spojených s postupným uvolňováním poměrů a s následnou změnou politické situace v roce 1989. Muzeum lidově demokratické a socialistické, které bylo roku 1949 s definitivní platností postátněno, nastoupilo po listopadu 1989 pomyslnou novou cestu. Nahromaděné problémy, které byly po léta utlumeny, mohly konečně získat veřejnou publicitu.

Není tak náhodou, že hlavní z publicistických relací *Aktuality* uvedla ve svém vysílacím čase cyklus věnovaný problémům Národního muzea.

V publicistickém pořadu *Aktuality* byl v období od února do dubna 1990 zařazen cyklus reportáží věnovaných Národnímu muzeu a jeho katastrofálnímu stavu. Příspěvky poukazovaly na tristní situaci depozitářů a havarijní stav historické budovy Národního muzea. Upozorňovaly na riziko nenávratného poškození cenných exponátů. Reportáže z *Aktualit* z 8. a 9. 4. 1990 s podtitulem – *Národní muzeum jak ho neznáte* – přibližovaly poměry a stav zoologického oddělení, jehož zaměstnanci pracovali v nevyhovujících podmínkách, v suterénních a stísněných prostorách. Ke znázornění těchto problémů jsou v obrazové složce zaznamenány depozitáře ichtyologických sbírek, do kterých se muselo vcházet poklopem u zdi na rohu Rumunské a Londýnské ulice.¹²

Ohrožení sbírek z paleontologických fondů bylo tématem vysílání v rámci publicistického pořadu *Aktuality* dne 10. a 11. 4. 1990, kdy byly představeny paleontologické sbírkové fondy, které jsou ničeny nevhodným uskladněním. V tomto vysílání nebyla opomenuta ani ikonická „velryba“ (tedy kostra plejtváka myšoka, který je pýchou NM již od roku 1893).¹³

Snahu o řešení problému výstavbou nové budovy a ukončení havarijního stavu sbírek prezentovalo vysílání *Aktualit* v závěrečném dílu, který byl premiérově odvysílán dne 13. 4. 1990. V tomto díle byly představeny neuskutečněné plány na výstavbu nové budovy v Trojské kotlině.

Československá televize pokračovala ve svém publicistickém zájmu o Národní muzeum i nadále. V té době populární publicistický pořad *Sondy* z roku 1991 se zaměřil na zprávy o kritickém stavu českých muzeí napříč republikou. Jako neúnosná byla označena situace v Muzeu české hudby, součásti Národního muzea, kde byla v době raných devadesátých let složitá situace, neboť budova Velkopřevorského paláce, kde instituce sídlila, měla být vrácena původním vlastníkům, tedy Suverénnímu řádu maltézkých rytířů. Představitelé Národního muzea v té době brojili proti situaci, kdy náhradní prostory nebyly zajištěny a žádá ze

státních instancí, ani Ministerstvo kultury, situaci dostatečně neřešily. Otázka restitucí byla v rámci tohoto pořadu řešena i ve vztahu k navrácení sbírek do soukromého vlastnictví původních majitelů.¹⁴

Změna zpravodajského diskursu v devadesátých letech je zcela evidentní. Zatímco v letech předrevolučních byly všechny zpravodajské příspěvky, vztahující se k Národnímu muzeu, veskrze pozitivní a harmonické, resp. poukazující na úspěchy a pozitivní aktivity muzea, teprve doba polistopadová otevřela témata do té doby „nepohodlná“. Až svobodné televizní zpravodajství mohlo poukázat na to, jaké problémy jsou schovány za „fasádou“ impozantní budovy. Teprve v této době se diváci mohli dozvědět o tom, že budova chátrá, sbírky jsou ohroženy a zaměstnanci muzea pracují ve zcela nevyhovujících podmínkách. Na kontrastu zpravodajských příspěvků z let předlistopadových a let polistopadových je patrně nejlépe možné ilustrovat limity médií jako historického pramene. Ačkoli zpravodajství předrevoluční nemůžeme vysloveně označit za lživě informující o Národním muzeu a jeho činnosti, je nutno si uvědomit, že toto informování bylo čistě výběrové a účelové. Vracíme se zde k principu zvýznamňování na straně jedné a zamlčování na straně druhé. Zpravodajské redakce před listopadem 1989 měly striktně stanovená pravidla na to, o čem smějí informovat, a co tedy „mediálně zvýznamnit“, a o čem informovat nesmějí, tedy co je nutné ve veřejném prostoru zamlčet. Katastrofální stav budovy Národního muzea a jeho sbírek a neutěšené pracovní podmínky jeho zaměstnanců patřily k tématům, jejichž medializace byla tehdejší režimem jednoznačně zapovězena.

V dané souvislosti je třeba zopakovat zásadní pravidlo, že vždy, kdy pracujeme s televizním či rozhlasovým komunikátem jako s historickým pramenem, musíme jej hodnotit v kontextu doby a okolností vzniku. Toto pravidlo konečně platí pro všechny historické prameny.

Do fondů České televize patří i audiovizuální záznamy, které zachycují události roku 1968. Tyto události se přímo dotkly i Národního muzea, které bylo zasaženo střelami ze sovětských tanků a bylo tak trvale poškozeno jeho průčelí a vzhledem k jeho pozici v čele Václavského náměstí je muzejní budova zaznamenána na mnoha záběrech z dramatických srpnových událostí. V daném kontextu je nutno zmínit zejména audiovizuální sběrné pásy, schraňující autentické záběry z událostí srpna 1968. Většina těchto záznamů byla pořízena přímo Československou televizí, některé záznamy pak získala Česká televize darem od kameramana Františka Procházky. Rozstřílená fasáda Národního muzea je velmi častým námětem těchto záběrů. Úzce souvisejícím audiovizuálním materiálem je i pořad Jan Palach – demonstrace 20. 11. 1969, který sestává z němých záběrů.

Nekomentované audiovizuální záznamy událostí roku 1968 a 1969 je nutno hodnotit jako autentické historické prameny nedocenitelné hodnoty. Pochopitelně nepřináší

¹¹ Z obecného pojmu žurnalistika je vydělována investigativní žurnalistika jako jedno z jejích odvětví. V angličtině zní název pro tento obor „investigative reporting/journalism“, což lze přeložit jako pátrací, popř. vyšetřující žurnalistika. A právě investigace je primárním úkolem investigativní žurnalistiky. Někteří mediální teoretikové, ale i praktikující žurnalisté však považují pátrání po informacích za základní atribut žurnalistiky jako takové, a proto se staví proti vymezení investigativní žurnalistiky jako jejího specifického odvětví. Investigativní žurnalistika „informování o skrytých informacích“. Peter BENJAMINSON – David ANDERSON, *Investigative reporting*, Ames 1990, s. 5.

¹² *Aktuality* [Reportáž. Národní muzeum jak je neznáte. Díl první a druhý], bez uvedení autorů, 8. 4. a 9. 4. 1990.

¹³ *Aktuality* [Reportáž. Národní muzeum, jak je neznáte. Díl třetí a čtvrtý], bez uvedení autorů, 10. 4. 1990 a 11. 4. 1990.

¹⁴ *Sondy* [Muzea česká], bez uvedení autorů, datum vysílání neznámé.

informace o Národním muzeu jako takovém, ale jsou zcela konkrétní výpovědi o době a místě, o pocitech lidí, které lze vyčíst z tváří a chování, o společenské atmosféře i činech jednotlivců, zachycených přítomnou kamerou. Zároveň tyto záběry, pokud se mohly k veřejnosti dostat, velmi silně posilovaly symbolický potenciál Národního muzea.

Zábavní pořady

Koncept tvorby Československé televize byl založen se zaměřením se na tři základní formáty – zpravodajství, vzdělávání a osvětu a rovněž zábavní produkci.¹⁵ Národní muzeum je zastoupeno i v pořadech, které lze označit jako zábavní.

Úvodem k tomuto žánrovému okruhu je nutné uvést, že Národní muzeum v souvislosti se zábavními komunikáty figurovalo v mnoha případech jako kulisa. Tedy jako místo, kde se uskutečnily kulturní akce nebo kde byly natáčeny zábavní pořady. Zájem tvůrců se neomezil jen na hlavní budovu Národního muzea, ale využíván byl i Velkopřevorský palác, kde byly umístěny hudební sbírky, a architektonická výlučnost této stavby byla předpokladem pro výrobu atraktivních historických či hudebních pořadů. Pro výrobu koncertních pořadů bylo využíváno foyer hlavní budovy Národního muzea se svým impozantním schodištěm, kde vznikly například pořady *Koncert z Národního muzea* (1978)¹⁶ a *Koncert na schodech* (1989).¹⁷

Přibližme si však nyní především vybrané zábavní pořady, které se Národnímu muzeu přímo věnují a významně se tak podílejí na vytváření jeho mediálního obrazu. První z nich je věnován oslavám 150 let od založení Národního muzea.¹⁸ Tento třicetiminutový pořad vznikl (za intenzivní spolupráce NM a jeho pracovníků, jako tomu bylo ostatně i v případě dalších pořadů o NM a z NM) a byl odvysílán v roce 1968 za účasti a doprovodného slova jedné z nejvýznamnějších osobností dějin umění a uměleckého místopisu Prahy, Václava Viléma Štecha, ve své době oblíbeného průvodce televizním cyklem o historii Prahy *V. V. Štech vzpomíná a vypravuje*. V tomto vzpomínkově koncipovaném pořadu popisuje Štech historii Národního muzea a vypráví o významných osobnostech, které stály u zrodu této instituce. Prostor je věnován i ukázkám z jednotlivých expozic, vzácným rukopisům, mezi nimi například Jenskému kodexu či Bibli kralické. Pozornost je v rámci pořadu vyčleněna i zoologické expozici a informacím o uchovávání zvířat jako preparátů. Jako vzácné unikáty jsou prezentovány svazky z pozůstalosti Josefa Dobrovského, Pavla Josefa Šafaříka, Františka Palackého, Josefa Václava Friče a Jana Nerudy.

Pořad na pomezí žánru zábavního a naučného, odlehčenou a současně důstojnou formou představuje Národní muzeum jako významnou instituci, která je nositelem a ochráncem národní kultury a vzdělanosti.

*Dostaveníčko u orloje*¹⁹ je pořad z roku 1973 v režii Zdeňka Podskalského. Je možné jej charakterizovat jako hudebně zábavní cyklus o historických památkách Prahy, férii hudebních vystoupení a hraných scének vztahujících se k jednotlivým památkám Prahy za účasti předních herců a hudebníků té doby. Namátkou jmenujme Karla Gotta, Evu Pilarovou či Josefa Laufera. Průvodkyní pořadem byla Pavlína Filipovská, která uváděla jednotlivé vstupy a scénky spolu s výklady odborných pracovníků jednotlivých institucí, kterým byl pořad věnován.

Díl odvysíláný premiérově dne 7. července 1973 byl zasvěcen letní Praze, a to v prostředí Národního muzea, Divoké Šárky a Těšnovského nádraží.²⁰ Část pořadu vyčleněná Národnímu muzeu byla započata na střeše Národního muzea, a byly tak zachyceny nedaleké stavby – Smetanovo divadlo (dnešní Státní opera) a budova Federálního shromáždění. Z historického hlediska je pak přínosné zaznamenání staveniště metra trasy C na Václavském náměstí spolu s tramvajovou dopravou, která zde tehdy vedla. Průvodci pořadem, kterými byli Pavlína Filipovská a Otto Šimánek, nezastírají určité rozčarování nad tím, jak výstavba metra a silnicí dopravní provoz negativně dopadají nejen na okolí Národního muzea, ale i budovu jako takovou. V zábavním žánru však nebylo místo pro zmínku, že v důsledku výstavby metra došlo k výraznému poškození statiky celé budovy. Tento fakt koneckonců ignorovala všechna média.

Vraťme se však k pořadu samotnému. Následné interiérové scény se odehrávají ve foyer Národního muzea, kde je věnována pozornost umělecké výzdobě, malbám Mařáka, Ženiškovým lunetám, fresce Založení pražské univerzity od Václava Brožíka a dalším uměleckým dílům. Součástí pořadu je koncertní vystoupení skupiny Linha Singers na schodišti Národního muzea, kde opět, jako v celé řadě dalších filmů a pořadů, je dáno vyniknout tomuto impozantnímu prostoru za zvuků historických skladeb. Jak již bylo naznačeno výše, pořad byl koncipován jako seznámení s památkami, přičemž v rámci jednotlivých institucí vystupoval jako host odborný pracovník, kterým byl v tomto případě archivář dr. Aleš Chalupa. Ve svém vystoupení popisuje založení a vznik Národního muzea ze sbírek zakladatele hraběte Kašpara ze Šternberka, prvního prezidenta muzea, a zdůrazňuje, že muzeum je v současné době zejména vědecké pracoviště s miliony sbírkových předmětů. V pořadu nechybí rovněž obeznámení s historií patrně nejslavnějšího exponátu, a to kostry velryby. Historie kostry plejtváka je přiblížena formou hrané scénky ve stylu němé grotesky s výkladem o tom, jak se exponát dostal do muzea a popisuje i známou hostinu v kostře plejtváka.

Tento pořad však nezůstal u jediné návštěvy expozic Národního muzea. Po třech letech, tedy v roce 1976, proběhlo natáčení a odvysílání dalšího z dílů pořadu, které si

¹⁵ Zdeněk MICHALEC, *Tisíc tváří televize: čtení o televizi*, Praha 1983, s. 12.

¹⁶ *Koncert z Národního muzea* [Koncertní přenos], Hlavní redakce hudebních pořadů, 1978.

¹⁷ *Koncert na schodech* [Koncert na schodech. Záznam společného vystoupení japonského pěveckého sboru Wadachi a pěveckého sboru ČKD Praha], Hlavní redakce hudebních pořadů, 1989.

¹⁸ 150 let Národního muzea [Historie Národního muzea], bez uvedení výroby, 1968.

¹⁹ *Dostaveníčko u orloje* [Hudebně-publicistický pořad o historických památkách Prahy], vyrobila Československá televize Praha Hlavní redakce zábavních pořadů v Krátkém filmu Praha, 1973.

²⁰ Není jisté bez zajímavosti, že tento architektonický skvost byl zbourán roku 1985, přičemž část pořadu je věnována právě skutečnosti, že toto nádraží má být zbouráno v roce 1975, aby umožnilo výstavbu severojižní magistrály. Za tímto účelem zde hovoří projektanti stavby a chystané demolice.

protentokrát vybralo expozici Muzea hudby ve Velkopřevorském paláci.²¹ Průvodkyně pořadu Pavlína Filipovská spolu se svým kolegou Otto Zelenkou přijíždějí v kočáře k sídlu muzea na Velkopřevorském náměstí, které však čekalo na své otevření, neboť bylo uzavřeno z důvodu rekonstrukce. V pořadu byly přesto představeny vzácné sbírkové předměty za doprovodu slova odborného pracovníka muzea dr. Zdeňka Culky, který hovoří o vzácných a jedinečných nástrojích (skleněná harmonika, šalmaje), včetně dochovaných nástrojů Rožmberské kapely. Jako unikátní nástroj je prezentován klavír skladatele Aloise Háby, který má dvě klaviatury laděné do čtvrttónových tónů, tedy způsob hraní, který skladatel Hába propagoval a jehož byl průkopníkem. Nezůstává samozřejmě jen u pouhého představení exponátů, ale rovněž jsou předvedeny vzácné hudební instrumenty v hudebních vystoupeních, například skupiny Pražských madrigalistů.²²

Z kvalitativního hlediska je nutné konstatovat, že zmíněné pořady, přes svůj zábavní charakter, překvapivě odborně a přitom poutavě představily Národní muzeum, jeho historii, sbírky a činnost. Jistě nelze upřít jistou popularnost a zjednodušení, přesto bylo Národní muzeum prezentováno jako vědecká instituce s bohatou historií, unikátními exponáty a architektonicky krásnými budovami. Dobové záznamy zachycují nejen vybrané sbírky, ale i výpovědi odborníků, dr. Aleše Chalupy a dr. Zdeňka Culky. Určitou historickou jedinečností jsou záběry na prostranství muzea, které bylo stíženo stavbou magistrály a dostavbou metra. Významné je tak nejen audiovizuální zaznamenání sbírkových předmětů, ale i okolí Národního muzea a jeho prostor, včetně prostor ve Velkopřevorském paláci.

Utváření mediálního obrazu muzea prostřednictvím těchto zábavních pořadů je nutno hodnotit jako velmi pozitivní. Jedná se o popularizaci instituce, přičemž se neupozaduje její význam v oblasti vědy, kultury a historie. Pořady rozhodně plní i funkci historických pramenů, jelikož poskytují autentické věcné i obrazové informace o Národním muzeu v konkrétní době. To je cenné zejména v případě expozic ve Velkopřevorském paláci, které byly po restituci Velkopřevorského paláce zrušeny.

Vzdělávací a naučné pořady

Jednou z nejvýznamnějších náplní programové skladby Československé televize byly vždy vzdělávací a naučné pořady. Nabídka pořadů byla v rámci tohoto žánru nebyvale pestrá a poskytovala řadu jedinečných a poměrně kvalitních titulů.

To lze tvrdit i o naučných pořadech, které se zabývaly historií a činností Národního muzea. Vzdělávací pořady se věnovaly Národnímu muzeu z různých hledisek a v rozmanitých kontextech. Národní muzeum bylo představováno jako kulturní instituce s významným celospolečenským posláním, některé pořady se zaměřovaly na konkrétní sbírky a jejich vědecký význam, jiné cílily pozornost na architektonickou

hodnotu budovy Národního muzea, eventuálně se zaměřily na specifické badatelské úkoly, které řešili odborníci muzea.

Jedním z naučných pořadů Československé televize, který nelze pominout, je film *O věcech vzácných a krásných*, vyrobený v roce 1976 v Krátkém filmu Praha.²³ Obsah a téma tohoto pořadu se týká významu a poslání muzeí v životě člověka a společnosti. Snímek je zaměřen na expozici meteoritů, sbírku nerostů a zkamenělin, přičemž je věnována pozornost i exponátům z oblasti zoologie a dávné historie v podobě archeologické sbírky Národního muzea. „*Muzejní sbírky jsou svědectvím života, světa, jeho existence a pomáhají člověku tento svět poznat*“, zazní ve slovech průvodce tímto pořadem, kterým byl herec Rudolf Hrušínský. Krátký, jen patnáctiminutový snímek s až poetickou dikcí vzdává poctu muzejnictví jako oboru lidské činnosti, který se zasluhuje o uchování hodnot a vzdělanosti pro budoucí generace.

Pod žánr vzdělávacích pořadů je nutné tematicky podřadit i cyklus *Prameny poznání*, který mapoval vědecké instituce a s nimi spojené badatelské poznatky. S Národním muzeem jsou spojeny dva třicetiminutové díly tohoto cyklu – *Národní muzeum přírodovědecké*²⁴ a *Člověk včera a dnes – Národní muzeum v Praze*.²⁵ Pořad vyniká kultivovanou moderací, v prvním případě herců Miloše Nedbala a Jiřiny Petrovické, ve druhém Otakara Brouška a Miroslava Doležela. Oba pořady důstojnou a široké divácké veřejnosti srozumitelnou formou přibližují sbírky a expozice Národního muzea. Seznamují diváky s historií i současností této instituce a zdůrazňují nezastupitelnou roli muzeí pro vzdělanost každého národa. Není opomenuta ani editorská činnost Národního muzea ve vztahu k nejstaršímu vycházejícímu českému časopisu – *Časopis muzea království českého*. Z osobností Národního muzea, potažmo odborníků, v pořadu účinkoval prof. Emanuel Vlček, známý antropolog, který se věnoval výzkumu ostatků významných osobností, zejména českých panovníků. V pořadu hovoří o zkoumání kosterních pozůstatků Přemysla Otakara II., Václava II., Elišky Přemyslovny a Karla IV.

Otakar Broušek a Miroslav Doležel představili Národní muzeum jako architektonický novorenesanční skvost, přičemž pozornost zaměřili i na hodnotnou výtvarnou výzdobu. Počátek pořadu *Člověk včera a dnes – Národní muzeum v Praze* provázejí záběry na okolí Národního muzea stíženého výstavbou metra. Tento motiv se vine celou řadou dalších příspěvků jako připomenutí nezastavitelnosti vývoje a potřeby společnosti reagovat na rozvoj velkoměsta, přičemž je zdůrazněno, že tento vývoj musí být přiměřeně ohleduplný k hodnotám, jaké představuje právě například budova Národního muzea. V tomto pořadu je konkrétně poukázáno na původní přání zakladatelů Národního muzea, aby „*místo nebylo vzdáleno od středu města, ale současně se jednalo o místo klidné a tiché*“. V kontrastu k tomuto požadavku jsou zveřejněny záběry na výstavbu metra, odstřely a hluk dopravy. Po sekvencích spojených s narušením prostoru a klidu v okolí Národního muzea je deklamováno poslán

²¹ Dostaveníčko u orloje [Hudebně-publicistický pořad o historických památkách Prahy], vyrobila Československá televize Praha Hlavní redakce zábavních pořadů v Krátkém filmu Praha, 1976.

²² Soubor Pražští madrigalisté byl až do roku 1977 organizační součástí Národního muzea.

²³ O věcech vzácných a krásných [O významu a poslání muzeí v životě člověka a společnosti], Krátký film Praha, Filmové laboratoře Barrandov, 1976.

²⁴ Národní muzeum přírodovědecké [Prameny poznání], vyrobila Československá televize Praha, 1976.

²⁵ Člověk včera a dnes – Národní muzeum v Praze [Prameny poznání], vyrobila Československá televize Praha, 1976.

této instituce, kterým mělo být shromažďování sbírek spojených s historií národa. Pořad je koncipován jako seznámení s historií budovy muzea, přičemž je věnován významný prostor architektuře stavby coby vítěznému projektu, který vzešel z 28 návrhů. Jako vzácnost jsou pak divákům představeny nákresy a plány výstavby této velkolepé a architektonicky cenné budovy.

Z konce let osmdesátých je pořad *Probuzení národa*.²⁶ Pořad o české historii vypráví o počátcích zápasu o sebeuvědomění národa. Pořad je koncipován jako seznámení s dějinami národního obrození ve vztahu k Praze, přičemž je věnována značná pozornost historii Národního muzea a jeho nezastupitelné roli při formování české vzdělanosti a učenosti. Pořad je doprovázen komentářem herců Borise Rösnera a Petra Štěpánka, kteří svým hlasovým projevem vtiskávají pořadu noblesu. Toto imanentní a těžko vystihnuteľné estetické kritérium propůjčuje pořadu charakter umělecky hodnotného díla.

Pořad *Probuzení národa* je význačný také tím, že věnuje pozornost i expozici, která byla umístěna v Lobkovickém paláci, dokonce byl vyvrcholením propagace této nové muzejní prezentace (předchozími fázemi byly příležitostně drobné tisky, školní besedy, vydání pohlednic atd.). Hlavní prostor však patří sbírkám Národního muzea a zejména úloze této instituce v národním obrození. Zmíněna je i osobnost Kašpara ze Šternberka jakožto zakladatele Vlasteneckého muzea Království Českého. Diváci jsou obeznámeni rovněž s faktem, že do sbírky u příležitosti založení muzea přispěli kněží, vědci, šlechtici i měšťané. Prvotní expozice byly utvořeny darovanými archiváliemi, starožitnostmi či celými sbírkami, mezi nimiž prim hrála proslulá sbírka minerálů právě Kašpara ze Šternberka, který celou svoji sbírku věnoval muzeu prozatímne sídlícímu ve Šternberském paláci a následně přemístěnému do Nostického paláce.

Závěr pořadu, jehož námět vytvořil tehdejší ředitel Historického muzea NM Vlastimil Vondruška, je věnován vyzdvižení významu Národního muzea jakožto vědecké instituce, která má více než 20 milionů sbírkových předmětů a svým rozsahem dosahuje věhlasu po celém světě. Sbírkky jsou součástí kulturního dědictví sloužícího jako prostředek vzdělávání a současně posilující uvědomění národní hrdosti.

Vzdělávací pořady odborným a zasvěceným způsobem přibližují divákům význam, úlohu a činnost Národního muzea. Přitom ve většině případů nelze hovořit o nezáživném a nudném zpracování, naopak, pořady bývají zajímavé a poutavé, i když je samozřejmě dramaturgie značně poplatná době vzniku. V tomto kontextu není myšleno pouze politicky, ale spíše narativem typickým pro určitá časová období. Hovoříme-li tedy o tom, že dobové naučné pořady byly poutavé, je nutno si přiznat, že při komparaci se vzdělávacími pořady, jak se koncipují dnes, by jen těžko obstály. Tehdejší dramaturgicko-režijní pojetí si jen málokdy dokázalo udržet odstup, často upadalo do patosu. Jen výjimečně využívalo nějakých hravých či oživujících prvků. O použití trikových technologií, které jsou dnes neodmyslitelnou součástí vzdělávacích pořadů, ani nemluvě.

Zmíněná politická poplatnost se v analyzovaných audiovizuálních faktografických komunikátech projevila zcela za-

nedbatelně. Ačkoli bylo možné očekávat, že pořady budou obsahovat určité dogmatické vklady v podobě vyzdvihování úlohy lidu, případně snižování významu šlechty a buržoazie, kritiky církve apod., opak byl pravdou. Žádný z pořadů se nezmiňuje o významu socialistické společnosti, respektive významu Národního muzea pro socialistickou společnost. Dokumenty o Národním muzeu jsou prosté ideologických komentářů, implementací či typických dobových proklamací. Naopak bylo možné vysledovat i určité kritické prvky, zejména v souvislosti se stavebními úpravami v okolí muzea, které byly dány do kontrastu s původní ideou zakladatelů muzea.

Některé naučné pořady měly tendenci vyznívat jako určitá apoteóza muzea a jeho sbírek. K tomuto dojmu přispívalo průvodcovské slovo, které zaznívalo zpravidla z úst předních herců. Jejich angažmá patrně souviselo se snahou o umělecké zpracování naučných pořadů. Vzdělávací pořady vytvářely mediální obraz Národního muzea jako hluboce vážené a respektované instituce s bohatým vědeckým a kulturně historickým přínosem pro společnost.

Žánrově nespecifikovatelné pořady

Pro úplnost a komplexní nastínění obrazu Národního muzea je nutno zahrnout i specifický audiovizuální obsah, který nelze žánrově podřadit a vymezit. Opomenutím tohoto raritního záznamu by vznikla nechtěná mezera v této studii. Je jím tzv. přestávka ve vysílání.²⁷ Dnes již zcela zaniklý a zapomenutý formát. Pro dnešní chápání zákonitostí televizního vysílání je nepochopitelné, že v průběhu vysílání mohly vznikat přestávky, tedy mezery mezi jednotlivými pořady, které bylo nutno vyplnit pro tento účel speciálně připraveným obsahem. Užívaly se například záběry na hrající si košťátka či jiné, zpravidla uklidňující a harmonické audiovizuální prvky.

V archivu České televize byl nalezen záznam, který je možno označit za skvost. Dvouminutová sekvence tohoto druhu předělu, která zachycuje významné sbírkové předměty Národního muzea, konkrétně z Archivu NM a divadelního oddělení Historického muzea NM. Sestřih záběrů je provázen vážnou hudbou a nemá žádný komentář. Přestože se tedy jedná jen o vizuální komunikát, k tvorbě mediálního obrazu Národního muzea rozhodně přispívá. Je jednak upomínkou samotné existence muzea, ale současně dopřává i zážitek ze zhlédnutí cenností, které jsou v muzeu uchovávány. Jejich prezentace ve spojení s vážnou hudbou dává sekvenci neobyčejně slavnostní atmosféru. Přestávka ve vysílání věnovaná Národnímu muzeu tak vyznívá jako připomínka čehosi mimořádného a hodnotného, na co můžeme být „my“, jako národ, kterému sbírky Národního muzea patří, hrdi.

Závěr

Televizní záznamy zahrnují pořady zpravodajského, naučného i zábavního charakteru. Každý z těchto žánrů nabízí svébytný pohled na naši významnou paměťovou instituci a také oslovuje různé divácké segmenty. Zpravodajství a publicistika plní informační roli v souvislosti s momentálními

²⁶ *Probuzení národa*, výroba: Československá televize Praha v Krátkém filmu, 1989.

²⁷ Národní muzeum [Přestávka], výroba: ČST, rok nezjištěn.

událostmi, proto není překvapivé, že se většina zkoumaných příspěvků vztahovala k aktualitám ze života Národního muzea (výstavy, nové exponáty, dopady výstavby metra). Naopak do značné míry nadčasový charakter měla série publicistických reportáží odvysílaná Československou televizí po listopadu 1989. Tyto příspěvky investigativní žurnalistiky poukázaly na dosud přehlížené, či dokonce utajované, problémy Národního muzea a jeho zaměstnanců. Nedochozí však ke kritice socialistického muzejnictví, ale k ryzí kritice zanedbání stavu muzea v předešlých letech. Zpravodajství se tak posunulo od oslavy úspěchů socialistického muzejnictví ke společenské kritice nedostatečné péče státu o muzejní hodnoty. Vzhledem k tomuto posunu v užití konkrétních mediálních rámců dochází i k tvorbě odlišného mediálního obrazu Národního muzea. Od obrazu prosperující vědecké instituce k obrazu nezastupitelné instituce, která se nachází v krizové situaci, již odpovědná místa adekvátně neřeší.

Pořady zábavního a naučného charakteru, které se časem svým narativem a formou zpracování stýkaly či překrývaly, byly zaznamenány pouze v předlistopadovém období a v podstatě jen dotvářely celkový mediální obraz muzea jako obdivuhodné instituce, která si zaslouží naši hrdost, respekt a ochranu.

Analýza plně stvrdila předpoklad, že televizní produkce utvářela svými prostředky mediální obraz Národního muzea. Byla potvrzena první hypotéza, že převažujícími žánry budou pořady zpravodajského a naučného charakteru. Tyto dvě skupiny pořadů dohromady tvořily více než 85 % ze všech televizních pořadů týkajících se Národního muzea. Naproti tomu se tak zcela nepotvrdila hypotéza předpokládající, že

události spojené s Národním muzeem budou vztaženy k instituci, nikoliv k osobám, a bude tak absentovat personalizace. Zatímco pro předrevoluční zpravodajství tato teze platila, polistopadová investigativní publicistika měla významně personalizovaný rozměr, když ilustrovala kritický stav muzea i na problémech jeho vědeckých pracovníků. A rovněž i některé zábavní a naučné pořady představovaly činnost a význam Národního muzea prostřednictvím lidí, kteří jsou s ním spjati.

Je možné shrnout, že všechny zmiňované žánry pořadů jsou využitelné jako historické prameny. Nejvyšší využitelnost je pochopitelně u pořadů zpravodajských, které poskytují věcné i obrazové informace o konkrétních konaných akcích a událostech souvisejících s Národním muzeem. Tento historiografický zdroj není ani tak omezen zpochybnitelnou fakticitou v důsledku režimní cenzury, ale spíše zákonitostí tehdejší agenda setting, tedy účelovou výběrovostí toho, o čem vůbec informovat a v jakých kontextech. Uvedený deficit se v porevolučním období paradoxně zvrhl do přesného opaku. V prvních polistopadových letech byly rešerší zjištěny jen kritické publicistické příspěvky a nebyl žádný, který by přinášel informace o jakékoli akci z běžné činnosti muzea.

Pořady naučné a zábavní mají nepopíratelně také svou hodnotu jako historické prameny, jelikož významnou měrou audiovizuálně dokumentují podobu a život muzea v konkrétní době. V daném kontextu je nutno připomenout například zábavní pořad Dostaveníčko u orloje, který zachycuje bezprostřední okolí muzea v době výstavby metra a komentuje její dopady na budovu muzea.²⁸

²⁸ Text vznikl v rámci projektu Grantové agentury ČR „Národní muzeum v éře Československa“ č. GA16-02022S.